

HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ İÇSELLEŞTİRMEK İÇİN...

Prof. Dr. İbrahim Ö. KABOĞLU*

İnsan hakları, kapitalizm ve sosyalizmden sonra, bunların kazanımlarını yadsı-maksızın, ama her ikisini aşan yeni bir üçüncü yol olabilir mi? XXI.yüzyılın başın-da insan hakları öğretisinin bir meydan okuyuşu gibi gözükse de, böyle bir soru, insan hakları disiplini bilimsel temellere dayandırma çabasını doğrular. İnsan hakları bilimi, bütünü her insanın kişiliğinin gelişimi için gerekli olan hakları ve olanakları belirleyerek; insan onuru temelinde insanlar arasındaki ilişkileri incele-me konusu yapan bilimlerin özgül bir dalıdır.

Haklar ve özgürlükler, insan gereksinimleri temelinde sürekli gelişen dinamik kavramlardır; o ölçüde de yelpazesi çeşitlenen ve genişleyen bir alanı yansıtırılar. Buna karşılık, değişmeyen ortak paydalar da var: beden bütünlüğü ve kişi doku-nulmazlığı, özgürlük, eşitlik ve insan onuru. Bu sonuncu öge, yani insan onuru, yaşam hakkından çevre hakkına kadar bütün haklar için ortak temeldir.

İnsan haklarının temellendirilmesi, bu önsaptamalar ışığında, hakların önce in-sanlarca yani kendi öznelerince içselleştirilmesine bağlı görünüyor. Bireyler bunu başarabilirlerse, ülke olarak Türkiye de başarabilir. Bunda hükümetlerin iradesi belirleyici olsa da, bir yönetimden ötekine değişmeyen, insan hakları politikaları-nın oluşturulması gerekmektedir. İnsan hakları sorunlarına yaklaşım biçimi, çö-zümleri de kapsamına almalıdır. İnsan Hakları politikalarının oluşturulmasında insan hakları birimleri özgül işlevler üstlenebilirler¹.

I- Sorun ve Çözüm İkilemi

İnsan haklarına ilişkin sorunlar ve bunların çözümü norm, kurum ve zihniyet ekseninde ele alınabilir.

* Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Profesörü
Türkiye Barolar Birliği, İHAUM Başkanı
İnsan Hakları Danışma Kurulu Başkanı

¹ Daha çok danışma niteliğindeki İnsan Hakları birimleri başında "İnsan Hakları Danışma Kurulu" ve "İnsan Hakları Eğitimi Onyılı Ulusal Komitesi" belirtilebilir. Bu arada, il ve ilçe İnsan Hakları Kurullarının varlığına işaret edilebilir. İnsan Hakları Araştırma Merkezleri de ülkemizde insan hakları politikalarının geliştirilmesine katkıda bulunabilir. Bu konuda Türkiye Barolar Birliği İHAUM'un çalışma ve faaliyetleri örnek olarak belirtilebilir. Üniversitelerde kurulan İnsan Hakları Merkezleri, kimi zaman ideolojik eğilime, kimi zaman da iktidar mücadelelerine alet edilerek insan hakları alanında çalışan öğretim üyeleri dışlandıkları için işlevsiz bırakılmışlardır. İstanbul ve Marmara üniversitelerindeki merkezlerin durumu budur.

Normatif yapı: Hukuk kuralları, haklar toplumu temelinde konmamışsa; başka bir anlatımla insan haklarını güvenceleme yerine, bunları sınırlama hedefini yansıtırorsa, öncelikle bunları düzeltmek gerekir. Yetersiz kalsa ve çelişkiler içerse de, Anayasa'da yapılan düzeltimler², bu bakımdan olumludur. Yasalar, kimi iyileştirmeler kaydedilmiş olsa da, Anayasa'ya göre daha ciddi insan hakları kısıtlama ve tutarsızlıklarıyla bezelidir. Bunları elden geçirme ve yenileme gereği açıktır. Anayasa'ya uyumlu yasanın önemi, **yasallık ilkesini**³ henüz aşamamış olmamızdan kaynaklanmaktadır. Zira uygulayıcılar, Anayasanın üstün kuralı yerine onunla çatışan yasa hükmüne öncelik verebilmektedirler. Özellikle yargıçların, Anayasa ile yasa hükümlerinin çatışması durumunda anayasal hükmü doğrudan uygulamaları gerekir.

Kurumsal açıdan; öncelikle belirtmek gerekir ki, devlet organları arasında erkekler ayrılığı ya da işbirliği yerine, birinin diğeri üzerinde etkisi, onu kendisine bağımlı kılacak dereceye varabilmektedir. Üç erk arasındaki ilişkilerde siyasetin payı, hukukun payına göre baskın olduğu için, üst konumda olan, hep yürütme organı olmuştur. Sonra, her üç devlet iktidarı, kendi içerisindeki yapısal ve işleyişle ilgili reformlara muhtaçtır. Nihayet, klasik erkler dışında yer alan uzman ve özerk biçimde yapılandırılması gereken denetim ve danışma birimleri; oluşum, yetki ve bütçe bakımından amaçlarını gerçekleştirebilecek yapıda değildirler. Bu çerçevede, insan hakları birimleri cılız ve eğreti bir yapıyı yansıtır⁴.

Zihniyete gelince; insan haklarının ilerletilmesinden kaynaklanan endişelerin giderilmesi, bu konudaki direncin aşılabilmesi, zihniyet değişikliğini gerekli kılmaktadır. İnsan/hak çatışması şeklindeki anlayıştan, hakkı insana içselleştirecek anlayışa, ancak sürekli eğitim ve formasyonla geçilebilir. Kısacası, hak ve özgürlüklere bakış açısı değişmelidir.

Özetle, insan hakları sorunsalı, kurallar, kurumlar ve zihniyetler birlikte ele alınarak ortaya konmalıdır. Bu şekilde, sorunların çözümü de kopuk kopuk değil, bir bütün olarak düşünülebilir.

II. İnsan haklarında öncelikler ve çelişkiler

İnsan hakları yelpazesi, içerik olarak gözönüne alındığında, ülkemizde, bedeni dokunulmazlık, ifade özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü gibi öncelikler ortaya çıksa da, diğer alanlarda da ciddi insan hakları sorunları vardır. Kaldı ki öncelikler, insan haklarını bütüncül olarak görmemizi engellemez. "Bütün insan hakları evrensel, birbirinden ayrılmaz, karşılıklı bağımlı ve birbirine sıkı sıkıya bağlıdır"⁵

² Özellikle 1995 ve 2001 değişiklikleri, insan haklarının ilerletilmesi bakımından önem taşımaktadır.

³ "Yasallık ilkesi", hukuk devletinin temel bir ögesidir. Ancak normların aşamalı yapısı (normlar hiyerarşisi), yasallık ilkesini anayasaya saygı çerçevesinde düşünmemizi gerekli kılmaktadır.

⁴ Adı geçen kurullar, oluşum tarzı, bütçe olanakları ve yetki bakımından daha çok güdümlü ve göstermelik birimler şeklinde öngörülmüşlerdir. Sayı olarak fazla olmalarına karşın, Türkiye'de insan haklarının iyileştirilmesi konusunda etkili olamamaktadırlar. Bu konuda ayrıntılı açıklamalar için bkz. İbrahim Ö. Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 6. basım, İmge Kitabevi, Kasım 2002 Ankara, sf. 149-155.

⁵ *Vienna Declaration and Programme of Action*, Part II, Paragraph 3, World Conference on Human Rights, Vienna, 25 June 1993.

Hak ve özgürlükleri bir bütün olarak kavrama gereğini, ABD ve Birleşik Krallığın Irak'a saldırmaları ve işgal etmeleri ile yaşanan trajediler, bütün çıplaklığı ile ortaya koymuştur. “Barış Hakkı” ihlal edilince, 20 Mart 2003'ten itibaren Irak'ta, yaşam hakkından insanlığın ortak malvarlığına saygı hakkına değin nelerin yok olduğunu, insanlık ailesi ibretle izledi. Öte yandan, insanoğlu, güvenlik ve düzen yokluğunun ne tür sakıncaları beraberinde getirdiğine de bir kez daha tanıklık etti.

Değişik hak ve özgürlüklerin saygı görmesi, gerçekleşmesi ve güvence altına alınması, her birinin önündeki engellerin farklı olabileceğini algılamamıza bağlıdır.

Bu nedenle, mevzuat düzenlemeleri ya da başka yollarla çözümler de birinden diğerine değişmektedir. Sosyal hakları güvencelemek, aynı zamanda büyük toplumsal eşitsizliklerin giderilmesi amacıyla iktisadi politikaların yürürlüğe konmasını gerekli kılmaktadır⁶; çevre hakkı ise, sürdürülebilir gelişme kavramının uygulamaya konmasını. Buna karşılık, ifade ve örgütlenme özgürlükleri, mevzuat değişiklikleri yanında, tartışma kültürünün geliştirilmesi, farklı olana saygı bilincinin oluşması ve özgürlük/güvenlik dengesinin iyi kurulmasıyla bağlantılıdır. Bazıları da içtenlik ve ahlakilik sorunudur. Bunlar için mevzuat içerisindeki çelişkilerin giderilmesi yeterlidir: Örnek olarak kimlik belgelerindeki din hanesi ve zorunlu din dersleri; hem din özgürlüğüne, hem de laiklik ilkesine aykırıdır. Anayasal bir hüküm olarak düzenlenen zorunlu din dersleri, yine anayasal güvenceye kavuşturulmuş olan din özgürlüğü ile anayasada ayrıcalıklı bir düzenlemeye sahip olan laik cumhuriyet ilkesi ile çelişmektedir.

En büyük çelişki, iktisadi liberalizm ve siyasal liberalizm alanına giren özgürlük kategorilerine bakıştaki çarpıklıktan ileri gelmektedir. Bunu, 1 Mayıs 2003 Bingöl depremi bir kez daha ortaya koymuştur. Deprem sırasında yıkılan binalar, devlet organlarının inşaat sektöründe gerekli düzenleme, denetleme ve yaptırım mekanizmasını işlet(e)memiş olmasından kaynaklanmaktadır. Çeltiksuyu İlköğretim okulunun yıkılması ve enkazının altında 114 öğrencinin can vermiş olması, insan haklarına bakış tarzını sorgulamamız için “son musibet” olmalıdır⁷.

III- Hazırlık ve uygulamada insan hakları birimlerinin rolü.

Değinilen farklılıklar, insan haklarına ilişkin metinlerin hazırlanmasında **ortak çabaların** önemini ikinci plana atmamalıdır. Hepsi ilgililerin, hak sahiplerinin ve uygulayıcıların birlikte çabasını gerekli kılmaktadır. Burada insan haklarına ilişkin normların oluşum sürecine işaret etmekte yarar var. İlgili kurulların ve örgütlerin

⁶ Hatırlatmak gerekir ki, “medeni ve siyasal haklar” yanında “iktisadi, sosyal ve kültürel haklar”ın insan hakkı olarak kabulü, ulusal ölçekte olduğu gibi uluslararası alanda da kolay olmamıştır. Bu konuda uluslararası ölçekte kapsamlı bir çalışma için bkz. *Economic, Social and Cultural Rights. A textbook*, Ed. By A.Eide, C.Krause and A.Rosas, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht / Boston / London, 1995.

⁷ Gerçekten ilgili makamlar, adı geçen okulda okuyan bir öğrencinin velisini, çocuğuna koyduğu ad nedeniyle duraksamadan soruşturma ve kovuşturmayaya tabi tutmuş olabilirler. Bununla birlikte, insan yaşamının ölçüsü olan binanın yapımında gerekli denetime o denli özen göstermemiş oldukları açıktır. İşte bu çelişki, ülkemizde insan haklarını, bir bütün olarak ve özü itibariyle algılayamadığımızı bir kez daha çok acı bir biçimde ortaya koymuştur.

hazırlık çalışmalarına katılımı ne kadar yoğun olursa, ortaya çıkan metinlerin uygulanmaya konması da o denli etkili olabilir.

İnsan hakları birimlerinin katkısı, bunların yapılanma tarzları ile doğru orantılıdır. Ülkemizde son yıllarda bir yandan merkezde, diğer yandan il ve ilçelerde olmak üzere, insan hakları birimlerinin sayısında kayda değer bir artış gözlenmektedir. Fakat, oluşum, yetki ve bütçe yönünden olumsuzluklar, onların işlevini güdük bırakmaktadır.

Gerçekten devletçi/merkeziyetçi yaklaşım, insan haklarına ilişkin oluşumlarda da baskın gelmekte; sayı olarak sürekli artmasına rağmen, bunların hukuki ve mali araçları son derece yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle, insan hakları birimleri nicelik ve nitelik yönünden adeta ters bir orantıyı yansıtmaktadır⁸. Şu halde bunların yapılanmasında, nitelik ögesine ağırlık verilmelidir. Merkeziyetçi siyasal yapıdan uzaklaşarak, uzman ve özerk yapılı denetim birimleri oluşturulmalıdır.

Bunun için ilgili birimlere;

- Uzmanların ve sivil toplum örgütleri temsilcilerinin katılımı artırılmalı,
- İlgili birimlerde yer alan kamu kurumu temsilcileri, hiyerarşik yapı içerisindeki konumlarından sıyrılmalı,
- Bütçe olanakları tanınmalı,
- Yetkileri belirginleştirilmelidir.

Bunu yapabildiğimiz ölçüde, insan hakları birimleri, özellikle normların hazırlık çalışmalarına ve uygulamada insan haklarının iyileştirilmesine katkıda bulunabilirler. Yine, insan hakları ihlallerini önleme yönünde etkili olabilirler.

Hükümet üyelerinin sivil toplum örgütlerine önem verdikleri ve onları muhatap alıyor yönünde sürekli söylemine karşın, "uyum paketleri" olarak adlandırılan yasa tasarıları için, insan hakları ile ilgili olduğu halde, insan hakları birimlerinden görüş istenmemiştir. Oysa bu konuda, kamu kurumları, kamu kurumu niteliğindeki merkez kuruluşları, sivil toplum örgütü temsilcileri ile uzmanlardan oluşan Başbakanlık İnsan Hakları Danışma Kurulu (İHDK) ile özellikle insan hakları alanında çalışan akademisyenleri ve uygulayıcı hukukçuları biraraya getiren Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Araştırma Uygulama Merkezi (TBB İHAUM), önemli katkılar sağlayabilirdi. Üstelik, ilgili yasa ve yönetmelik, İnsan Hakları Danışma Kurulu'na insan haklarıyla ilgili görüş bildirme ve önerilerde bulunma görev ve yetkisini vermektedir⁹.

⁸ Bkz. İ.Ö.Kaboğlu, *Özgürlükler Hukuku*, sf.154-155.

⁹ "Bugünkü yapısı ile İHDK, insan haklarına ilişkin mevzuatın iyileştirmesi ve yenilenmesine; hatta AB'ye uyum çerçevesinde Ulusal Program'ın siyasal kriterler kısmına katkıda bulunabilir. Çoğunlukla üyelerimiz arasından (bunlara İHDK'da yer almayan ama insan hakları alanında çalışan uzmanları da katmak suretiyle) oluşturduğumuz çalışma grupları, belirtilen doğrultuda işlevsel kılınmış olacaktırlar. Kurulumuzda temsil edilen sivil toplum örgütleri, bilgi ve deneyimlerini bu şekilde resmi kanallara yönlendirebileceklerdir. Dileğimiz, İHDK'nın daha güçlü bir yapıya kavuşturularak işlevsel kılınmasıdır. B u yapıncaya kadar, İHDK hem yönetmeliği gereği öncelikler üzerinde yoğunlaşabilir; hem de insan hakları üzerinde genel olarak iyileştirici çalışmalar yapabilir". (İ.Ö.Kaboğlu, İHDK Olağanüstü Toplantısı, Açış Konuşması, 9 Mayıs 2003. Bu yazının çerçevesini söz konusu konuşma oluşturmaktadır).

Uygulamaya gelince; insan hakları konusunda bilgilendirme ve eğitim çalışmalarında izlenecek yol ve usuller üzerinde de durmak gerekir. Bir kez, reformların ana hedefi (Hukuk Devletinin kurulması ve haklar toplumunun yaratılması); sonra, izlenen yol açısından, Anayasa'dan başlayarak yapılan iyileştirmeler arasındaki bağlantının gözden uzak tutulmaması (normlar hiyerarşisi gibi); nihayet, programların hedef kitlelere göre oluşturulması önem taşımaktadır. Kısacası, eğitim çalışmaları ve basın-yayın organları, insan haklarının içselleştirilmesinde yeri doldurulamaz bir işlev görebilirler.

İnsan Hakları Eğitimi Onyılı Ulusal Komitesi'nin (İHEOUK) bu konuda hazırladığı programlar, insan hakları birimleri tarafından desteklenmelidir¹⁰. Basın ve yayın organları, insan hakları formasyon programlarını kamuoyuna sürekli aktarırlarsa, halkın bilgilendirme sürecine katkıda bulunabilir. Böyle bir çaba, halkta, Türkiye'de insan haklarına ilişkin ciddi atılımlar yapıldığı yönünde bir inanç ve güven yaratılabilir. Bunu dış dünyaya yönelik olarak da yapmak yararlı olur.

Sonuç olarak, insan haklarının ortak bir çabayı, içtenlikle saydamlığı gerekli kıldığı bilinciyle, değinilenleri gerçekleştirebildiğimiz ölçüde;

- İnsan/hak çatışmasından "insan hakkı" kavramına ulaşmak mümkün olabilir.
- İnsan hakları sorununun bir güvenlik sorunu değil, bir özgürlük sorunu olduğu yönünde bir zihniyet dönüşümü sağlanabilir.
- İnsan hakları ihlallerini, politikacıların deyimiyle "*münferit hadiseler*"e indirgememiz mümkün olabilir.
- Avrupa istediği için değil, biz istediğimiz için insan haklarını ilerletme çabasını kanıtlamış oluruz. Unutmamamız gerekir ki, insan hakları alanında ulusal ilerlemeler sağlayabildiğimiz ölçüde, uluslararası etkinliklerimiz de saygınlık kazanır.

Aslolan insan onuru temelinde daha eşit ve özgür bir toplum yaratmak olduğuna göre; hukuk devleti ve hukuk toplumuna bir an önce kavuşmak ereğiyle, insan haklarına duyarlı kişi ve örgütleri, böyle bir çabaya ortak olmaya çağırarak görevimiz olsa gerekir.

¹⁰ TBB-İHAUM, İnsan Hakları Eğitimi Onyılı Ulusal Komitesi koordinatörlüğünde Avrupa Konseyi'ni işbirliğiyle yürütülen Hakim ve Savcılara yönelik "İnsan Hakları ve Demokratikleşme" konusunda formasyon programına katkı çerçevesinde, Yargıtay, Danıştay ve Anayasa Mahkemesi'nde, ikişer gün süreyle uluslararası düzeyde üç bilimsel toplantıyı planlamış ve bunları gerçekleştirme aşamasına gelmiştir. Hakim ve Savcılar için yürütülen insan hakları formasyonuna paralel olarak avukatlara yönelik İnsan Hakları formasyonu programlarını da planlanmış olan İHAUM, ilkinin 11-13 Temmuz 2003'te Kayseri'de uygulamaya koymuştur. Bu programlara, göz döneminden itibaren Avrupa Konseyi'ni işbirliğiyle devam edilecektir. İHAUM, ayrıca bugüne kadar gerçekleştirdiği bilimsel toplantı metinlerini yayımlanmak suretiyle, insan hakları alanındaki bilgi birikimine katkıda bulunmuştur.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararı

- Adil Yargılanma Hakkı
- Makul Süre (AİHS. m.6)

Ramazanoğlu-Türkiye Davasında,

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (2. Kısım),

Sn. J.P.Costa, *Başkan*,

Sn. A.B.Baka,

Sn. R.Türmen,

Sn. K.Jungwiert,

Sn. V. Butkevych,

Sn. W. Thomassen,

Sn. M. Ugrekhelidze. Yargıçlar ile *Bölüm Sekreteri* Sn. S. Dolle'nin katılımı ile

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Heyeti olarak toplanmış, 10 Eylül 2002 ve 20 Mayıs 2003 tarihlerinde yapılan müzakereler sonucunda, yukarıda son anılan tarihte benimsenmiş olan aşağıdaki karara varmıştır:

USULİ İŞLEMLER

1. Davanın nedeni, bir Türk vatandaşı olan Osman Nuri Ramazanoğlu'nun ("başvuran"), 16 Aralık 1997 tarihinde, İnsan Haklarını ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme'nin ("Sözleşme") eski 25.maddesi uyarınca, Türkiye aleyhine Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na ("Komisyon") yaptığı başvurudur (başvuru no. 39810/98).
2. Başvurayı Ankara'da faaliyet gösteren avukat Oya Ersoy Ataman temsil etmiştir. Bu davaya yönelik olarak Türk Hükümeti bir ajan tayin etmemiştir.
3. Başvuran, kendisine karşı yürütülen ceza yargılamasının "makul sürede" sonuçlanmadığını iddia etmektedir.
4. Başvuru, 1 Kasım 1998 tarihinde, Sözleşme'ye ek 11 No'lu Protokol yürürlüğe girdiğinde, anılan Protokol'ün 5. maddesinin 2. fıkrası uyarınca Mahkeme'ye gönderilmiştir.
5. Başvuru, Mahkeme'nin İkinci Kısımına verilmiş (İçtüzük, 52. madde, 1.fıkra) ve bu kısım içinde davayı inceleyecek olan daire (Sözleşme'nin 27§1 Maddesi), İçtüzüğün 26§1 maddesine uygun olarak teşekkül etmiştir.
6. 10 Eylül 2002 tarihli bir kararla, Daire, başvuruyu kabuldelibilir bulmuştur.
7. 1 Kasım 2001 tarihinde Mahkeme, Kısımların oluşumunu değiştirmiştir (İçtüzük m.25/1). Bu dava yeni oluşturulan İkinci Kısıma verilmiştir (İçtüzük m.52/1)
8. Gerek başvuran, gerekse Hükümet, esaslara ilişkin olarak görüşlerini bildirmişlerdir (İçtüzük 59/1).

OLAYLAR

I. DAVAYA ESAS TEŞKİL EDEN OLAYLAR

A. Başvuranın yakalanması ve tutuklanması

9. Başvuran 1956 doğumlu olup İstanbul'da yaşamaktadır.

10. 15 Eylül 1981 tarihinde, Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne bağlı polis memurları, başvurunu annesinin Zonguldak'ın Safranbolu ilçesindeki evinde yasadışı Dev-Yol örgütüne üye olduğu şüphesiyle yakalamışlar ve kendisini Ankara Emniyet Müdürlüğünde gözaltına almışlardır. Polis memurları tarafından yapılan sorgulaması sırasında başvuran Dev-Yol'a ait cephaneyi annesinin evine gizlediğini

itiraf etmiştir. Evde yapılan arama sonucunda çok sayıda silah ve merminin yanı sıra bir otomatik kaleşnikof marka tüfek ile dinamit lokumu da bulunmuştur.

11. 27 Ekim 1981 tarihinde Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi, başvuranın tutukluluk halinin devamına karar vermiştir.

B. Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi'ndeki Yargılama

12. 26 Şubat 1982 tarihinde, görev bölgesi Ankara, Çankırı ve Kastamonu illerini kapsayan Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi Savcısı başvuran ve diğer 723 davalı hakkındaki iddianamesini Sıkıyönetim Mahkemesi'ne sunmuştur. Savcı, başvuranı, amacı Türk anayasal düzenini yıkarak yerine Marksist-Leninist bir rejim kurmak olan yasadışı silahlı örgüt Dev-Yol'a üye olmakla suçlamıştır. Başvuran, gasp, bombalama, şahıslara silahlı saldırı ve üç konuta ateş açmak gibi suçlarla da itham edilmiştir. 24 Mart 1986 tarihinde başvuran tutuksuz yargılanmak üzere tahliye edilmiştir.

13. Başvuran, 11 Kasım 1987 tarihinde –ki bu tarihe kadar başvuran cezaevinde altı yıl geçirmiştir- tutuksuz yargılanmak üzere serbest bırakılır.

14. Sıkıyönetim kaldırıldıktan sonra Ankara Sıkıyönetim Mahkemesi 4. Kolorduya bağlı Sıkıyönetim Mahkemesi olarak düzenlenmiştir.

15. 19 Temmuz 1994 tarihinde Sıkıyönetim Mahkemesi başvuranı üstte bahsedilen suçlardan ötürü suçlu bulur. Anılan Mahkeme başvuranın annesinin evinde bulunan cephanenin çeşitli yasadışı eylemlerde kullanıldığını tespit eder. Başvuran TCK m.146/3 uyarınca mahkum olur. Karar başvuran tarafından Askeri Yargıtay'da temyiz edilir.

C. Temyiz İşlemleri

16. Sıkıyönetim mahkemelerini ilga eden 27 Aralık 1993 tarihli Kanunun yürürlüğe girmesinin ardından, davaya bakma yetkisi Yargıtay'a geçmiş ve dosya da Yargıtay'ın ilgili ceza dairesine gönderilmiştir.

17. 27 Aralık 1995 tarihinde, Yargıtay ilk derece mahkemesinin kararını bozmuş ve dosyayı Ankara Ağır Ceza Mahkemesine göndermiştir.

18. 16 Temmuz 2002 tarihinde Ankara Ağır Ceza Mahkemesi başvuranı TCK m.146/1 uyarınca suçlu bulmuş ve kendisini ölüm cezasına çarptırmıştır. Ceza müebbet hapse çevrilmiştir. Başvuranın karara yönelik temyiz davası halen Yargıtay'da görülmektedir.

II. İLGİLİ İÇ HUKUK VE UYGULAMA

19. Türk Ceza Kanunu'nun 146/1 hükmü aşağıdaki gibidir:

"Türkiye Cumhuriyeti Teşkilatı Esasiye Kanununun tamamını veya bir kısmını tağyir ve tebdil veya ilgaya ve bu kanun ile teşekkül etmiş olan Büyük Millet Meclisini iskata veya vazifesini yapmaktan men'e cebren teşebbüs edenler, idam cezasına mahkum olur."

HUKUK

I. SÖZLEŞMENİN 6/1 MADDESİNİN İHLAL EDİLDİĞİ İDDİASI

20. Başvuran, yargılama süresinin uzunluğuna ilişkin olarak Sözleşme'nin 6/1 hükmünün ihlal edildiğini öne sürmektedir. Anılan hüküm aşağıdaki gibidir:

"Herkes, ... cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamalar konusunda karar verecek olan, ...bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde...görülmesini istemek hakkına sahiptir."

21. Hükümet iddiayı reddetmektedir. Başvuranın itham edildiği suçların fazlalığı ve başvuranın da aralarında bulunduğu 723 davalıdan oluşan çok kapsamlı bir davayı düzenleme gereksinimi göz

önünde bulundurulduğunda davanın karmaşık niteliği ortaya çıkmaktadır. Bütün davalıların Dev-Yol'un faaliyetlerine katıldığı tespit edilmiştir. Hükümete göre bu etkenler yargılamanın uzunluğunu açıklamaktadır. Dolayısıyla adli makamlara ihmal ve gecikme suçlamaları isnat edilemez. Hükümet, ayrıca, Sözleşmenin eski 25. maddesi uyarınca, Mahkemenin yetkisini yalnızca 22 Haziran 1990 tarihinden bu yana meydana gelen olay ve olgular bakımından tanıdığına dikkat çekmektedir.

A. Dikkate alınacak dönem

22. Mahkeme, yargılamanın, başvuranın yakalandığı 15 Eylül 1981 tarihinde başlayıp, Yargıtay'da halen sürdüğüne dikkat çeker. Dolayısıyla, başvuranın yargılaması 21 yıldan fazla bir süredir sürmektedir.

23. Bununla birlikte Mahkemenin *ratione temporis* yetkisi, Türkiye'nin bireysel başvuru hakkını tanıdığına ilişkin bildirimde bulunduğu 28 Haziran 1987 tarihinden beri geçen 16 yıllık dönemi incelemesine olanak tanımaktadır. Yine de Mahkeme, üstte anılan bildirim yapıldığı sırada yargılamanın ne durumda olduğunu dikkate almak zorundadır. Söz konusu tarihte, yargılama beş yıl on aydır sürmekteydi.

B. Yargılama süresinin makullüğü

24. Mahkeme gerek ilk derece mahkemesinde gerek temyiz yargılamasında gerekse Ankara Ağır Ceza Mahkemesindeki ikinci yargılamada önemli gecikmeler olduğunu düşünmektedir. Başvurana karşı açılan davanın ve diğer davalıların sayısındaki fazlalığın karmaşıklığa yol açtığı kabul edilebilir. Bu söylendiğinde, yargılamanın 21 yıldan fazla sürdüğüne de dikkat çekilmelidir. Bu sürenin 16 yılı aşan kısmı Mahkemenin incelemesi dahilindedir. Bu süre karmaşıklık mülahazasını haklı çıkaramayacak kadar uzun bir süredir. Ayrıca Hükümet gecikmenin davada başvuranın davranışlarından kaynaklandığına yönelik herhangi bir iddiada da bulunmamıştır. Mahkemenin kanaatine göre yargılamanın uzunluğu iç hukuk mahkemelerinin davayı gayretli bir biçimde ele almamasıyla açıklanabilir.

25. Mahkeme bu bağlamda Sıkıyönetim Mahkemesinin 12 yıl 4 ay sonra 19 Temmuz 1994 tarihinde bir karara varabildiğini gözlemlemektedir. Askeri Yargıtay ve Yargıtay'daki temyiz yargılaması sadece 1,5 yıl sürse de Ankara Ağır Ceza Mahkemesinin bir karara varması 6,5 yıl almıştır. Dava halen Yargıtay'da sürmektedir. Bu aşırı gecikmeler için davalı Hükümet tarafından ikna edici bir gerekçe gösterilememiştir.

26. Öündeki tüm kanıtları ve konuyla ilgili yerleşik içtihadını göz önünde bulunduran Mahkeme söz konusu yargılamanın uzunluğunun "makul süre" koşuluna uymadığına hükmetmiştir.

27. Dolayısıyla Sözleşmenin 6/1 hükmü ihlal edilmiştir.

II. SÖZLEŞMENİN 41. MADDESİNİN UYGULANMASI

28. Sözleşme'nin 41. Maddesi aşağıdaki gibidir:

"Mahkeme işbu Sözleşme ve protokollerinin ihlal edildiğine karar verirse ve ilgili Yüksek Sözleşmeciler Tarafın iç hukuku bu ihlali ancak kısmen telafi edebiliyorsa, Mahkeme, gerektiği takdirde, hakkaniyete uygun bir surette, zarar gören tarafın tatminine hükmeder."

A. Zarar

29. Başvuran, maddi tazminat olarak 24,650 Euro, 21 yıldan beri süren belirsizlik durumu içinse 25,000 Euro manevi tazminat talep etmiştir.

30. Hükümet, maddi ve manevi kayıplarıyla ilgili olarak başvuranın herhangi bir delil öncemediğini belirtmektedir. Hükümete göre Mahkeme tazminat usulünün istismar edilmemesi için başvurana hakkaniyete dayalı bir tazminata hükmetmelidir. Mahkeme referans noktası olarak benzer davalarda hükmettiği tazminat miktarlarını esas almalıdır. Bu bağlamda Hükümet Metinoğlu-Türkiye ve Zülal-Türkiye kararlarına atıf yaparak bu davalarda da başvuranlara karşı yürütülen cezai kovuştur-

manın, bu başvuruda olduğu gibi, 20 ile 21 yıl arasında sürdüğüne işaret etmektedir. Söz konusu davalarda Mahkeme başvurularına manevi tazminat tutarı olarak 15,250 Euro vermiştir.

31. Mahkeme yalnızca ceza yargılamasının makul süre içinde sonuçlandırılmamasıyla ilgili Sözleşme ihlaline ilişkin olarak bir tazminata hükmettiğini ve hesaplamasını da buna göre yaptığını tekrarlar. Ayrıca, ceza yargılamasının aşırı uzun sürmesinin yarattığı belirsizliğin üzüntü ve gerginliğe yol açmış olabileceği düşüncesiyle manevi tazminat da verilmesi gerektiği kanaatindedir. Hakkaniyete dayalı olarak ve içtihatları doğrultusunda karar veren Mahkeme başvurularına 15,250 Euro verilmesine hükmetmiştir.

B. Masraflar

32. Başvuran, yargılama masrafları için 2,015 Euro talep etmiştir. Bu miktar başvuranın avukatının 25 saatlik mesai ücretini (1,825 EUR), Mahkemeden alınan 23 sayfalık dokümanın çeviri masrafını (140 EUR) ve son olarak telefon, posta ve fotokopi gibi idari masrafları (50 EUR) kapsamaktadır. Başvuran postalama masraflarının makbuzlarını sunmuştur.

33. Hükümet başvuranın yaptığı masrafları ispat etmek için herhangi bir makbuz ya da fatura ibraz etmediğini belirtmiştir. Hükümet bir kez daha başvuranlardan her birine 1200 EUR verilmesine hükmedilen Metinoğlu, Özcan ve Zülal davalarına atıfta bulunmaktadır.

34. Mahkeme, Hükümetin atıfta bulunduğu davalarda başvuranların yargılama masraflarını için Mahkemeye belli bir miktar sunmadıklarına; miktarın Mahkemenin takdirine bırakıldığına dikkat çeker. Bu davada başvuran avukatının çalışma saati dökümünü sunmuştur. Kabul etmek gerekir ki başvuran Mahkeme'ye, postalama masrafları haricinde, çeviri ve idari masraflara yönelik herhangi bir belge sunmamıştır. Başvuranın bu masraflarla ilgili taleplerini göz önünde bulunduran Mahkeme bunların çok aşırı olmadığını düşünmektedir. Mahkeme, başvuran tarafından makbuz ya da fatura ibraz edilmese de başvuranın talep ettiği miktarların aşırı olmadığını gözlemlemektedir.

35. Dolayısıyla Mahkeme, yüklenebilecek KDV hariç, başvurularına 2,015 EUR ödenmesine hükmetmiştir.

C. Temerrüt Faizi

36. Mahkeme, temerrüt faizinin Avrupa Merkez Bankasının marjinal borçlanma oranı artı 3 puan olmasını uygun bulmuştur.

BU SEBEPLERDEN DOLAYI MAHKEME OYBİRLİĞİYLE,

1. Sözleşme'nin 6/1 maddesinin ihlal edildiğine;

2.

(a) Sözleşme'nin 44/2 maddesi uyarınca kararın kesinleştiği tarihten itibaren 3 ay içinde, ödeme tarihindeki döviz kuru üzerinden TL'sına çevrilmek üzere davalı Devlet'in başvurularına,

(i) Manevi tazminat tutarı olarak 15,250 (yüzbin) EUR

(ii) Masraflar için 2,015 (EUR) yansıtılabilecek her türlü vergiyle birlikte ödemesine;

(b) Üç aylık sürenin sona ermesinden ödeme tarihine kadar, üstte anılan tutarlara Avrupa Merkez Bankasının ödemenin geciktiği dönemdeki borçlanma faizi oranına üç puan eklenerek basit gecikme faizi uygulanmasına;

3. başvuranın adil tatmine ilişkin diğer taleplerinin reddine karar vermiştir.

**TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ İNSAN HAKLARI ARAŞTIRMA VE
UYGULAMA MERKEZİ**

PLANLANAN FAALİYETLER

I. TOPLANTILAR VE EĞİTİM ÇALIŞMALARI

A) Yüksek Mahkemelerle Toplantılar: 2003-2004

- 1) İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Adli Yargı, Tarih: 26-27 Eylül 2003, Avrupa Konseyi işbirliğiyle
- 2) İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve İdari Yargı, Tarih: 24-25 Ekim 2003, Avrupa Konseyi işbirliğiyle
- 3) İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa yargısı, 21-22 Şubat 2004, Avrupa Konseyi işbirliğiyle

B) İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi 50. yıl Toplantısı

- 1) İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Türkiye, İHAS'ın Türkiye tarafından onaylanmasının 50.yılı vesilesiyle yine Avrupa Konseyi ile işbirliği çerçevesinde öngörülen büyük toplantı, 17,18 ve 19 Mayıs 2004. (işbirliğine bazı ulusal kurumlar da dahil edilebilir)

C) Avukatlara Yönelik Eğitim Çalışmaları

- 1) Avukatlara Yönelik İnsan Hakları Formasyonu çalışmaları. Avukatlar için İnsan Hakları Formasyonu, ilki Kayseri'de gerçekleştirilecektir.
- 2) Formasyon oluşturma dizisinin 2'incisi Eylül veya Ekim ayında, 3.üncüsü Aralık, 4.üncüsü Şubat, 5.incisi Mart veya Nisan aylarında gerçekleştirilecektir.
- 3) Avukatların formasyonu ile ilgili faaliyetler 2.nci toplantıdan itibaren Avrupa Konseyi ile işbirliği çerçevesine yapılması planlanmıştır. Bu amaçla teknik komite toplantısı, 16 Temmuz 2003 tarihinde Erzurum'da gerçekleştirilecektir.

II. YAYIN ÇALIŞMALARI

- 1) Dernekler Yasa Taslağı (yayımlandı)
- 2) Avrupa Birliği "İnsan Hakları ve Siyasal Yapı" toplantısının Türkçe ve İngilizce olarak yayın çalışmaları halihazırda sürdürülmektedir.

III. DOKÜMANTASYON ÇALIŞMALARI

- 1) İnsan Hakları alanında başta Avrupa Konseyinin yayınları olmak üzere, belge ve yayınları bir araya getirmek amacıyla yazışmalara başlanmıştır.
- 2) Dünya'da ve Türkiye'de İnsan Hakları ihlallerinin takibi ve dosyalanması

IV. İNTERNET SİTESİ

- 1) İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezine ilişkin bir internet sitesinin açılması